

„fér ki”. Jelenleg a különféle sorozatokra 666 előfizetőjük van.

A fent leírt átláláskor egységesítették a leírási adatokat. Azóta egy-egy leírás a következőképpen tagolódik: ETO-jelzetek (maximálisan három), raktári jelzet, vállalati rendszó, cím a könyvtár meghatározta tárgyszavakból, ország–város adatok, megjelenési év, a kiadványfajta megjelölése (katalógus, prospektus stb.), nyelv, hordozó, lapszám és formátum.

Az SITK most azon fáradozik, hogy e kiadványát országos kurrens KC-vé fejlessze. Az e tekintetben érdekelt könyvtárak hajlanak is a kooperációra: lényegében minden előkészület megtörtént ahhoz, hogy gyarapodásait egységes adatlapokon jelentsék az SITK-nak. Mindössze egy kérdés nem oldódott meg még: miként lehet biztosítani a felkeltett igényekre a gyors hozzáférést. Ennek a legnagyobb hátulütője az, hogy az SITK egyelőre még nem mondott le a vállalati irodalom népszerűsítésének egy másik, korábban bevezetett formájáról sem, nevezetesen a köröztetésről. Így bázisállományából az újdonságok állandóan úton vannak, s gyakran csak hetek és hónapok múlva kerülnek vissza. S a felkeltett igény ki nem elégítése vagy késői kielégítése igencsak diszkreditálná ezt az egyébként jól megtervezett és felettebb hasznosnak „megálmodott” szolgáltatást.

A probléma kiküszöbölése egyszerűnek látszik: mindössze a köröztetéssel kellene felhagyni, s a továbbiakban átállni a kizárólagos másolatszolgáltatásra (papírmásolatok, mikroformák). Csakhogy: a vállalati irodalomban nagy szerepe van pl. a színnek is, amit a Csehszlovákiában használatos másoló- és mikrofilmkészítő berendezések nem tudnak reprodukálni, s így a köröztetés „eddiggi áldásaiban” részt vevők nem nagyon akarnak lemondani a gyakorta izgalmasan tetszetős eredetiek kézbeviteléről. A „mértékesítés” egyelőre itt tart. Mikor és miképpen vihető „győzelemre”, nem tudni.

/MARTINÁKOVÁ, J.: Formy zpřístupňování firemní literatury = Technická knihovna, 25. köt. 6. sz. 1981. p. 167–172./

(Futala Tibor)

Lengyel szerzők publikációi
a külföldi adatbázisokban
(CAC, INSPEC, SCI)

Megvizsgálták, hogy a külföldi adatbázisok „milyen mértékben vesznek tudomást” a lengyel szerzők publikációiról. A vizsgálat a CAC (Chemical Abstracts Condensates) esetében két évfolyamra (1978. március–1980. február), az INSPEC (International Information

Service for the Physics and Engineering Communities) és az SCI (Science Citation Index) esetében pedig egy-egy évfolyamra (mindkét esetben az 1979. évre) terjedt ki.

A szóban forgó vizsgálati erőfeszítések, mivel nagy volumenűek voltak, meglehetősen pontos megállapításokra adnak lehetőséget.

A CAC, illetve 1979 közepétől a CAsEarch évente mintegy 8500 lengyel szerzőjű tételt tartalmaz, ami az általa feldolgozott tételek 2,2%-a. Az INSPEC lengyel szerzőjű tételeinek száma évente 2200 körül mozog, ez az összes tétel 1,4%-ának felel meg. Az SCI megvizsgált évfolyama 5000 lengyel szerzőjű tételt tartalmazott, ami egyenlő az összes SCI-tétel 0,9%-ával.

A CAC lengyel tételeinek háromnegyed része folyóiratcikk, több, mint tíz százaléka szabadalom, másfél százaléka könyv. A többi konferencia-anyag.

Az INSPEC-ben a lengyel tételek több, mint 90%-a folyóiratcikk, mintegy 8%-a konferencia-anyag. A könyvek aránya az 1%-ot sem éri el. A lengyel szabadalmakról ez az adatbázis nem vesz tudomást.

Az SCI kizárólag folyóiratcikket dolgoz fel a lengyel termékből.

A CAC által feldolgozott lengyel szerzőjű tételek 49%-a idegen nyelvű volt. Az INSPEC-ben 67%, az SCI-ben pedig 90% volt azon lengyel szerzőjű tételek aránya, amelyek idegen nyelven jelentek meg. Ezen belül mindhárom adatbázis túlnyomórészt – 90%-ot meghaladóan – az angolul írt „polonikákat” dolgozta fel.

Ebből az is következik, hogy – a hazai idegen nyelvű szakfolyóiratok publikációit kivéve – annak a lengyel szerzőnek van jóval nagyobb esélye a külföldi adatbázisokba való bekerülésre, aki külföldön publikál.

/STEFANIAK, B.: Publikacje autorów polskich w zagranicznych bazach danych (CAC, INSPEC, SCI). = Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji, 26. köt. 3. sz. 1981. p. 3–8./

(Futala Tibor)

Információs szolgáltatások korszerűsítése a Kínai Népköztársaságban

Kína újabbkori történelmében témánk szempontjából az 1978 márciusában megtartott *Nemzeti Tudományos Konferencia (National Science Conference)* bír kiemelkedő jelentőséggel. Itt kapott első ízben nyilvánosságot az a hivatalos kormányzati program, amely a műszaki tájékoztatásügy elmaradottságát egy évtized alatt kívánja felszámolni.

Az elszigeteltségéből kilépni kívánó ország azonban csak úgy lehetne részese a nemzetközi kommunikációs hálózatnak, ha sikerülne leküzdenie azt a rendkívüli akadályt, amit különleges írott nyelve a számítástechnika szempontjából jelent.

Történelmi visszapillantás

A többezer éves kultúrájú ország történelmében mindig nagy szerepet játszott a tudás, a műveltség. Ez a folyamatosan írástudó társadalom Európát évszázadokkal megelőzve alapított könyvtárakat, amelyeket az ókori császári Kínában a gazdagság, a jólét jelképeinek tartottak.

A tudományos tradíciók folytonosságát századunk kezdete óta megrázkódtató események – háború, forradalom, természeti katasztrófák – szakították meg.

Az iparilag fejlett világban zajló kommunikációs forradalommal egyidőben Kína a maga elzárkózási politikájával meggátolta az információátviteli rendszerek fejlesztését, megghiúsította a külföldi műszaki tapasztalatok beáramlását, s ezáltal előidézte a műszaki–gazdasági szint süllyedését.

Ma a kontinensnyi országban, ahol a Föld lakosságának 20%-a él, az egy főre jutó bruttó nemzeti termék 400 \$ alatt van, s az utolsó évtizedben a nép alig 1%-a részesült harmadszintű oktatásban. Ez az adat még a fejlődő országok viszonylatában is megdöbbentő; gondoljunk csak a szomszédos Japánra, ahol a harmadszintű oktatás a lakosság mintegy 70%-ára terjed ki.

A fejlődés megtorpanásának, a tudomány és technika elmaradottságának fő- és közvetlen okaként az 1966–1972 között lezajlott zavaros időszakot, a romboló hatású ún. Kulturális Forradalmat szokták megjelölni.

A könyvtárügy, a tájékoztatásügy alakulásának nevezetes eseményei századunk néhány évszámához csatlakoztathatók Kínában:

- 1909-ben a *Közművelődési Könyvtári Törvény (Public Library Act)* a Nemzeti Könyvtár (Peking) alapítását segítette elő;
- 1949-ben a felszabadulás, a Kínai Népköztársaság kivívása megteremtette a lehetőséget a könyvtárak talpraállásához;
- 1956-ban hívták életre a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Intézetet (Institute of Scientific and Technical Information, ISTIC)* azzal a rendeltetéssel, hogy Kínában a tudományos és műszaki információs tevékenységet koordinálja;
- 1978-ban a Nemzeti Tudományos Konferencia állást foglalt a tudományos élet feltámasztása mellett, és a tájékoztatásügy modernizálása kormányprogrammá vált.

A század első felére az értékek pusztulása volt a jellemző a háború dúlta országban, míg az újjászületés nagy lehetőségét a forradalom győzelme, az 1949. évi felszabadulás kínálta. S bár sikerült is akkor a könyvtárakat talpra állítani és gyűjteményeiket megszokszorozni, már azokban az években is mostohán kezelték az információs szolgáltatásokat, már akkor is elzárkóztak a külföldi kapcsolatoktól.

Míg sok iparilag fejlett országban a tudományos–technikai forradalomon belül az információkezelés rohamos fejlődése zajlott, Kína mindinkább elszigetelte magát a világtól. Sőt, amikor a világot már a kommunikáció, a dokumentáció hallatlan iramú fejlődéséből fakadó információrobbanás problémája foglalkoztatta, Kínában éppen ellenkezőleg, elsovadt az irodalom, és a Kulturális Forradalom rémuralma tetőfokán mindennaposá vált a könyvégetés, könyvtárfosztogatás, a könyvtárosok kitelepítése. Nemcsak nemzetközi információs együttműködésről nem lehetett szó, de országon belül is rossz szemmel néztek bármiféle tudományos tevékenységet, legyen az akár csak egymás közti tapasztalatcsere, tudományos összejövetel, egyesületi élet; megakadályozták hazai tudományos tanulmányok írását és megjelentetését; erősen korlátozták magát az olvasást is, s a kisszámú kiadványokban csak elvétve volt szó jelentősebb eredményekről; viszont annál nagyobb teret kapott a sajtóban a politikai propaganda zsargonjában írt öntömjenezés arról, hogy miként segíti a párt a technika fejlődését.

Kínai írás és számítástechnika

Kissé részletesebben kell foglalkoznunk azzal a problémakörrel, amelybe a kínai írott nyelv, a kínai írás, ill. annak megreformálása tartozik.

Évtizedek óta folynak Kínában az írásszabályozási törekvések a komplikált hieroglifik egyszerűsítéséért, az egységes írás megteremtéséért. A kínai írásjelek azonban sok más országban is elterjedtek, s ez a tény csak növeli a reformok általános elfogadtatásának kilátástalanságát. Így például a kínai írás fő alkalmazója, Japán, aligha menne bele gyökeres módosítások átvételébe, másrészt Tajvanban, Szingapurban vagy Japánban egyazon jel más-más írásformában állandósult. Tajvan nemrégiben fejlesztett ki – méghozzá a nemzetközi bevezetés igényével – egy rendszert *Kínai írásjelek kódolása nemzetközi információcseréhez (Chinese Character Coding for Information Interchange)* címmel. (Ez utóbbi munka volumenére jellemző, hogy – a leggyakrabban használt 4087-et is magában foglalóan – kb. 30 ezer kínai írásjelet dolgoztak fel benne.)

A megoldásra váró sokrétű problémák érzékeltetéséhez meg kell említenünk a kínai nyelv tonális természetét, tehát a *homonimákat*, azaz a hasonló hangzású, de más jelentésű szavakat.

A kínai szöveg számítógépbe táplálásának előfeltétele tehát az *írásképek átírásának kidolgozása*. Talán elég arra utalnunk, hogy csak a tudományos alapfogalmak kifejezéséhez kb. 5000, ezek pontosításához további 3–4000 írásjel szükséges, ami eleve kizárja e jeltömeg gazdaságos számítógépes kezelését.

Kidolgoztak már egy tervezetet, amely 7 bites kóddal fejez ki 6763 kínai írásjelet. Ma Kínában az ún. *Pinyin rendszer* a latinizálás, illetve a romanizálás hivatalos rendszere,* amelyet jobb híján a könyvtárak korlátozottan alkalmaznak; ezt a rendszert terjesztették fel jóváhagyás végett a *Nemzetközi Szabványügyi Szervezethez* (*International Standards Organisation, ISO*).

Az írott nyelv tehát a modern információk feldolgozás legfőbb akadálya. Kína három irányból kívánja megközelíteni információk problémái megoldását:

- a kínai és külföldi dokumentumok elkülönített kezelésével;
- az angol forrásokra támaszkodással, egyben az angol nyelv fokozott tanításával;
- a kínai írás számítógépes feldolgozására és gépi fordítására irányuló kísérletekkel.

A hazai számítástechnika több évtizedes lemaradását Kína a fejlődő szintek átugrásával reméli behozni, felkészülve a chipek és mikroprocesszorok hazai gyártására.

Kína tehát eltökélten küzd elszigeteltsége felszámolásáért, s bár még nem tisztázta egyértelműen a megteendő lépések sorrendjét és irányát, kutatásainak zömét most a kínai írásjelek számítógépes kezelhetőségére összpontosítja, s ezért a külföldi segítséget is elsősorban a saját hazai számítástechnikája fejlesztéséhez igényli.

Gépi fordítás

Az 1980-ban rendezett első országos szimpóziumon 64 szakember 34 előadása foglalkozott a gépi fordítás, programkészítés problémakörével.

A kezdeti, csak francia és német nyelvre korlátozott és a SYSTRAN-tapasztalatokra épült próbálkozások nem sok sikerrel kecsegtetnek, gépinek is csak részben nevezhetők a kézi műveletek túlsúlya miatt. De nem voltak eredményesebbek az angol–kínai kísérletek sem.

Mindezek ellenére, a Kínában folyó igen kiterjedt lexikográfiai és lingvisztikai kutatásoktól, valamint a külföldi kutatókkal kiépítendő tapasztalatcserétől remélik, hogy az évtized végére a gyakorlati gépi fordítás valósággá válik.

Optikai írásfelismerés és faksimile átvitel

A kínai írásjelek, ezek a többnyire 12 (ecset)vonásból álló hieroglifák nem alkalmasak a számítógépbe való közvetlen betáplálásra. Márpedig a helyes bevitelen, az

írásjelek egyértelmű kódolásán áll vagy bukik a további információfeldolgozás sikere.

Ezért fordulnak a kísérletek előszeretettel az olyan módszerek felkarolásához, amelyeknél a betáplálás kulcsfontosságú műveletébe nem csúszhat hiba, ugyanis sem billentyűzetre, sem képzett operátorokra nincsen szükség. Így jutottak el a kínai írásjelek számítógépes szétbontására és összerakására irányuló erőfeszítések során az *Optikai írásfelismerés* (*Optical Character Recognition, OCR*) és a *faksimile* módszerekkel való kísérletezésekhez.

Az OCR módszer előnye különösen ott mutatkozik, ahol a közvetlen szalagra-vitelre nincs lehetőség. Az adatbeviteli költségek az OCR-nél általában a felére csökkennek.

Az IBM és Xerox óriásvállalatok is meggyorsították kutatásaikat írásfelismerési és -összerakási programok kidolgozására; ennek ellenére csak a távoli jövő álma lehet olyan rendszer, amely képes lenne a szótagoló szimbólumoknak fonetikailag megfelelő írásjeleket a képernyőn megjeleníteni.

A *faksimile technológia* hasonló az OCR-hez: letapogató berendezés észleli a fekete és fehér területeket és küld megfelelő jelet a vevőhöz.

A hírgyűjtések évek óta alkalmazzák a faksimile átvitelt, mivel a kínai írásjelek telex útján történő továbbítására nincs mód. A kereskedelmi forgalomban kapható letapogatók képesek másodpercenként 2000 sor (250 ezer bit) olvasására. Az egyik szűk keresztmetszet a kinyomtatás sebessége, a másik pedig a Kína és Japán közötti idejét múlt telefonrendszer, amely ma már alkalmatlan a tudományos adatbázisokban online keresések lebonyolítására.

Kínának tehát rövidesen döntenie kell a távközlési szűk keresztmetszet kiszélesítéséről, amely várhatóan és leggyorsabban műhold segítségével lesz megoldható.

A kommunikáció számára oly nagy fontosságú faksimile gépeket közben Japán is továbbfejleszti; a legújabban kifejlesztett modell már 100 oldalra képes „emlékezni”.

A fő feladat ezek után – tekintettel arra, hogy maga a számítógép képtelen a kínai hieroglifák kezelésére – a faksimile gépet összeházasítani a számítógéppel.

Az információ korszerűsítésének szervezete

Az információügy irányításáért a központi kormányzat vállalt felelősséget. Feladatai sorába tartozik egyebek között a bizalom légkörének helyreállítása, a papírhány megszüntetése, a szétforgácsolt tájékoztatási szervek erőinek koordinálása, továbbá minden támogatás nyújtá-

* A *romanizált* rendszer latin, görög és cirill, a *latinizált* csak latin betűkből áll. – A *ref. megj.*

sa az ISTIC számára az információs szolgáltatások modernizálására irányuló tevékenységéhez.

A műszaki tájékoztatás eddigi koordinálatlanságát néhány példán mutatjuk be:

- A *Kínai Gépészeti Egyesület (Chinese Mechanical Engineering Society)* dokumentációs központja csak a saját szakágában képezett ki információs szakembereket; igénybe vett korlátozottan számítógépet is, azonban a szerkesztési és referálói tevékenységet manuálisan végzi;
- A *Kínai Kémiai Egyesület (Chinese Chemical Society)* hozzájut 5 *Chemical Abstracts* fájlhoz;
- A *Kínai Népi Egyetem (Chinese People's University)* fontos tájékoztatási központ Pekingben;
- Az *Állami Tervbizottság (State Planning Commission)* közgazdasági tájékoztatási oktatási tervébe új számítógépet is beállított (Hewlett-Packard 3000, UNDP program keretében, MINISIS programmal).

ISTIC

Külön foglalkozunk a fentebb már említett Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Intézettel. Míg ugyanis az 1909. évi könyvtári törvény a modern könyvtárügyhöz csak a kereteket adta, a tájékoztatásügy szervezését az 1956-ban alapított ISTIC-re bízta.

Az ISTIC ma a legnagyobb információs központ Kínában. Az 1500 fős létszámmal bíró intézet indexelő és referáló lapjaiban mintegy 10 millió címet publikált 1978-ban, továbbá 90 szakágban folytatott kutatást és kb. 2 millió cikket fordított.

Az ISTIC álláspontja az, hogy a nagy külföldi adatbankok bérlete és működtetése egyelőre még korai és túl drága volna számára, továbbá olyan igény mint pl. a DIALOG rendszerben végzendő kutatás, ma még csak vágyálomnak tekinthető, sőt a Sanghaj–Peking, illetve az USA nyugati partjai közötti műholdas összeköttetés kiépítéséről sem lehet – a horrorális költségek miatt – ez idő szerint szó.

De a realitások talaján álló ISTIC mindenekelőtt arra helyezi a hangsúlyt, hogy dokumentációs szolgáltatásai minél nagyobb számban, minél több igénylőhöz eljussanak, annak ellenére, hogy a modern fotó- és mikrofilmtechnika úgyszólván ismeretlen még. A technika elsajátításához tehát minden segítséget igénybe kíván venni. Ezek közé tartozik az ottawai *Nemzetközi Fejlesztési és Kutatási Központ (International Development Research Centre, IDRC)*, amely vállalta, hogy az *Információs központok vezetése* tárgyú, ISTIC-szervezte szeminárium keretében a kínai kulcsintézmények információs szakembereit kiképzzi.

Kína tehát tájékoztatásügye súlyos elmaradottságát felszámolandó, keresi mindazon nemzetközi szervezetekkel az érintkezést (Unesco, UNDP, IDRC stb.), amelyek technikával, erkölcsiekkel, anyagiakkal elősegíthetik

információs rendszere megszervezését, majd a nemzetközi kommunikációs hálózatba való beilleszkedését.

Mindez nem következhet be máról holnapra. Hiszen amíg a tudományos szerzői tevékenység nem kap új bátorítást, amíg a publikálásnak nem teremtenek tágabb lehetőséget, amíg a könyvtári állományt nem fejlesztik fel újra, s amíg a különféle szakirodalmi gyűjteményekhez a közvetlen hozzáférést nem teszik lehetővé, addig a tudományos közösségek nem fogják érezni a modernizálás hatását.

/BROADBENT, K. P.: *The modernization of information services in the People's Republic of China = Journal of Information Science* 3. köt. 5. sz. 1981. p. 227–233./

(Zoltán Imre)

MEGJELENT

SIMON ZOLTÁN

Állománygyarapítás és -apasztás.
Az állomány tárolása

Bp. OMIKK–ÉTK, 1982. (TMI 10. sz.)

Az állománygyarapítás és -apasztás folyamatának együttese az állományalakítás. Ez a könyvtári munka igen fontos, széles körű ismereteket igénylő része, mivel minden egyéb tevékenység az ennek nyomán kialakított gyűjteményre épül. Ugyanakkor az állományalakítás egyben a könyvtár funkciójának alávetett, abból következő tevékenység, melynél szem előtt kell tartani azt a tényt, hogy a szükséges dokumentumok teljességét csak hálózatokba és más együttműködési szervezetekbe tömörülő könyvtárak közösen tudják biztosítani.

A kiadvány terjedelme 45 oldal, ára 11,— Ft.

Megrendelhető az OMIKK Értékesítési osztályától (1428 Budapest, Pf. 12.)